

SELO BREGI (KRAJ KOPRIVNICE)

VLADIMIR JELAVIĆ
41000 Zagreb
Masarykova 28

UDK 39:338.43:72:711.3(091)
Pregledni članak
Primljeno 10.IX.1990.
Prihvaćeno 19. XII.1990.

Na osnovi vlastitih terenskih istraživanja provedenih u posljednjih nekoliko godina autor analizira elemente kulturnog naslijeđa podravskog sela Bregi. Temelji analize proizlaze iz istraživanja tradicijskih oblika privređivanja i graditeljske baštine, te njihovih transformacija danas.

Ovo je svojevrsan sažetak šireg istraživanja. U skladu s tim mnoge interesantne teme samo su dotaknute i mogu poslužiti kao osnove daljnjih istraživanja, tim više što je područje Podravine vrlo malo istraživano i opisano. U to sam se i sam uvjerio radeći ovo istraživanje. Bio je velik problem doći do literature.

Osnovni metodološki postupci bili su, uz dostupne fotografske podatke, anketa i neposredno promatranje. Uočljivo je da se danas promjene događaju velikom brzinom i daleko su radikalnije nego zadnjih desetljeća, što je posljedica jakih vanjskih utjecaja i ubrzanih društvenih promjena.

POLOŽAJ

Selo Bregi smješteno je sedam kilometara jugoistočno od Koprivnice. Nalazi se izvan glavnih prometnica okruženo većim površinama izuzetno plodne zemlje. Prema jugu, dva kilometra, prolazi magistralna cesta Koprivnica – Osijek i čini južnu granicu seoskog područja. Još jedan kilometar južnije su prvi obronci Bilogore, gdje se nalaze seoski vinogradi. Široko područje sjeveroistočno od sela zauzima hrastova šuma, koja čini prirodnu granicu prema susjednim selima – Hlebinama, Sigecu i Drnju. Granica seoskog područja na sjeverozapadu i jugoistoku nalazi se nekoliko kilometara od sela, odnosno negdje na pola puta prema susjednim selima – Peterancu, odnosno Novigradu.

Širenje sela ograničeno je prirodnim elementima. Glavna ulica slijedi smjer sjever – jug. Daljnje širenje u tom smjeru bilo je zaustavljeno na sjeveru šumom i potokom Lipovcem ispred nje, a na jugu drugim potokom. Na obje krajnje točke glavne ulice nova izgradnja je u smjeru istok – zapad. Nove ulice opet se zaustavljaju na prirodnoj prepreci – šumi, odnosno potoku. Očita je težnja da se širenjem ne zadire u obradive površine. Građevinsko se zemljište dobiva krčenjem šuma ili šikara, što dokazuju i neki nazivi kasnije izvedenih ulica – Trčkovec i Trnovec. I danas, kad bi to donijelo priličnu ekonomsku dobit, gradnja na obradivoj zemlji jako je rijetka.

NASTANAK I RAZVOJ

Selo se prvi put spominje 1659. g. u izvještaju zagrebačkog kanonika Andrije Vinkovića. Tada broji 40 kuća. 1700. g. kanonik Toma Augustinčić nailazi na 76 kuća, a popisuje i imena svih kućegospodara. Navodi 54 prezimena, od kojih je 19 poznato i danas, dok su ostali izumrli ili odselili i izgubio im se svaki trag. Nakon 1700. g. doselila je još 31 obitelj, za koje se nije moglo utvrditi odakle. Ove dvije skupine smatraju se danas pravim Bregovcima. Njihov stav o njima samima naglašeno je pozitivan. Uspješno njeguju osobine kao što su osjećaj za poštenje i izuzetna radinost, što ističu sa samozadovoljstvom.

U prošlom, i na početku ovog stoljeća, doselio je veći broj porodica iz Međimurja i ostalih dijelova Podravine. Uspješno su se uklopili i ne prati ih nikakav negativan stav starosjedilaca. Za razliku od njih Zagorci, koji su se nešto kasnije doseljavali, dobili su određen negativan predznak koji su zadržali do danas. Iskazuje se sumnjama u njihovu radionst, a pokatkad i poštenje.

Iza drugog svjetskog rata u selo je doselilo i nekoliko ciganskih (romskih) obitelji, te su osnovali svoj zaselak uz potok Lipovec. Bili su vrsni koritari i korpari. Svojim su proizvodima podmirivali sve seoske potrebe. Danas su se okrenuli drugim vrstama zarade (uglavnom trgovini), a njihov je stari zanat potpuno iščeznuo.

Na početku stoljeća selo doživljava jak razvoj u gospodarskom smislu. Plodna zemlja omogućava većini pristojan život, dok nekolicina stječe veće bogatstvo.

Uzgajale su se uglavnom žitarice: pšenica, raž, zob, kukuruz. Velike površine bile su pod livadama (*s i n o k o š e*). Od krmnog bilja uzgajale su se stočna repa i bundeva. Industrijskog bilja, osima nešto konoplje, nije bilo. Ništa se od toga nije uzgajalo izravno za tržište. Sve plodove zemlje apsorbiralo je samo selo. Raž se uzgajala zbog slame, kojom je još između dva rata bio pokriven velik broj kuća i gotovo svi gospodarski objekti. Zob se uzgajala za stočnu hranu, prvenstveno za konje, dok su se pšenica i kukuruz koristili djelomice za ljudsku, a djelomice za stočnu hranu. Repa i bundeva, uz žir iz obližnjih šuma, bili su osnovnom svinjogojstvu, dok su kvalitetne *s i n o k o š e* uvjetom za uzgoj krupne stoke, za čiju se prehranu već tada koristi i silaža (*s e ć k a*). Predmet trgovine su, dakle, isključivo stočni viškovi i mliječni proizvodi. Jedini pokušaj industrijske prerade u selu bila je prerada ulja iz bundevinih koštica.

Blagostanje počinje utjecati i na razvoj sela i aktivnosti u njemu. Dobrovoljni prilozi i raznoliki darovi namjenjuju se za opću dobrobit, te za gradnju i uređenje nekih javnih objekata.

Selo je u to vrijeme mjesto vrlo žive društvene aktivnosti. Nabrojat ću samo neke: 1919. osnovan je Mjesni kulturni odbor, koji je trebao brinuti o napretku sela; 1924. održan je jednomjesečni tečaj za učenje esperanta, a nakon toga se osniva i Klub esperantista; iste godine održana su i prva zdravstvena predavanja; 1926. selo posjećuje delegat Lige naroda i predsjednik Međunarodnog esperanto udruženja

dr. Privat Edmund; 1928. liječnici, stručnjaci Higijenskoga zavoda, drže predavanja, a te se godine otvara i ugovorna pošta; 1929. se osniva »Hrvatska seljačka i kreditna zadruga«; iste se godine počinje razmišljati i o uljepšavanju sela, te se u glavnoj ulici sade lipe; 1930. je nabavljen kino aparat; 1935. osnovana je »Narodna knjižnica i čitaonica«. Potrebno je istaknuti da prema popisu iz 1931. g. selo ima samo 1538 stanovnika u 368 domaćinstava.

Uz već izgrađenu crkvu (iz 1798. g.), školu (iz iste godine), te Župni dvor (iz 1802. g.), 1914. g. gradi se vatrogasno spremište, koje zatvara cjelinu javnih zgrada u selu tvoreći prepostavku buduće javne površine koja bi mogla prerasti u trg.

Navedeni podaci govore o velikoj društvenoj i kulturnoj aktivnosti stanovnika sela između dva rata, koja se odvija usporedo s još vrlo razvijemim oblicima tipičnog tradicijskog načina života na selu. Uz općeseoske svetkovine, koje su okupljale sve žitelje (crkveno proštenje Sv. Roka, ivanjski krijesovi, fašnik), razvijeni su i mnogi oblici međusobne pomoći. Međusobna pomoć je bila uobičajena kod svih radova na zemlji (oranje, žetva, košnja, vršidba, berba), te kod gradnje bilo kuće, bilo većih gospodarskih objekata. Realizirala se na osnovi prijateljskih i rodbinskih odnosa. Poštuje se i jako je razvijena institucija kumstva. Usluge su se razmjenjivale i jako se pazilo da se takav dug izmiri. Svaki takav rad bio je uvod u druženje uz zabavu. Uobičajeni su bili gozba, ples i pjesma. Na primjeru čehanja perja (*č e h a l j i n*) možemo uočiti da je rad na neki način postao i izgovorom za okupljanje i zabavu. Iako ne postoji objektivna potreba za pomoć drugih, čehanje je ostalo neka vrsta izgovora za učestalije druženje u zimskim mjesecima.

Međutim, ni izgradnja javnih objekata, ni spomenute društvene aktivnosti nisu se bitno odrazile ni na osnovni izgled sela, ni na način života u njemu. Uzrok tome treba tražiti u dvije činjenice. Prva je blizina već razvijenog gradskog središta. Sve gradske potrebe mogle su se lako ispuniti u obližnjoj Koprivnici. Druga je potpuni izostanak samostalnih zanatlija. Nitko ne pamti da se bilo tko bavio zanatom kao osnovnim i jedinim zanimanjem. Seoski zanatlije bili su seljaci koji su odlučili uz svoj redovan rad u poljoprivredi vršiti i neke zanatske usluge.

Zbog toga nikad nije došlo do stvaranja nekog drugog socijalnog sloja. Selo je u potpunosti, i organizacijski i funkcionalno, odgovaralo žiteljima, kojima je poljoprivreda i dalje osnovni oblik privređivanja. U takvim uvjetima nije ni moglo doći do bilo kakvih bitnijih transformacija.

KUČIŠTE

Oblik i koncepcija sela nisu se, dakle, mijenjali kroz dva do tri stoljeća. Zbog toga ni kućište nije doživjelo neke važnije promjene. Prvotni raspored objekata i njihova funkcija zadržali su se do danas. Sve inovacije koje su dolazile jednostavno su se uklapale u već postojeću organizaciju. Novi materijali, tehnike i saznanja usvajani su bez otpora, ali nisu mogli narušiti osnovni oblik i funkciju.

Sve promjene su se najprije odražavale na samoj kući, dok su gospodarski objekti slijedili vrlo sporo. Očiti su veliki vremenski rasponi gradnje pojedinih

objekata. Ima primjera da se sama kuća bitno mijenja već treći put (bilo u pogledu materijala, bilo funkcije), a neki gospodarski objekti ni jednom.

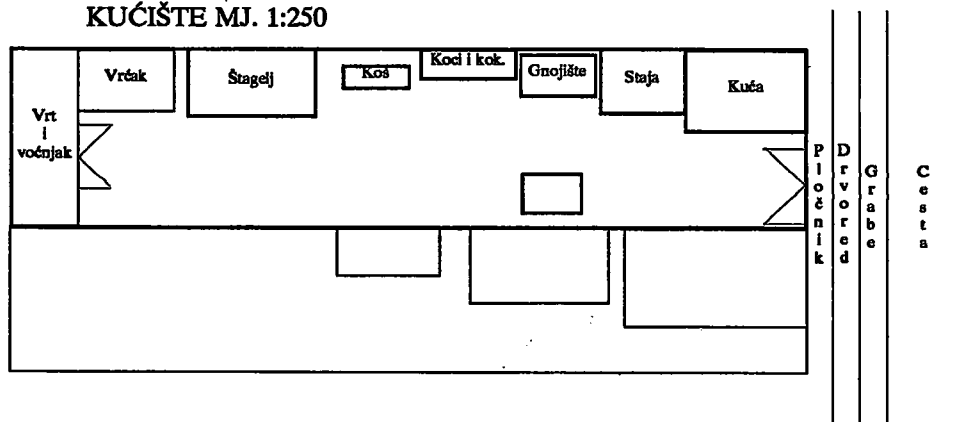
Sama se kuća u posljednjih stotinjak godina mijenja relativno često i svaka promjena predstavlja objektivno poboljšanje u funkcionalnom smislu, ali se sam način života i korištenje prostora novom izgradnjom bitno ne mijenjaju. Očita je želja iskazivanja svoje ekonomske moći, odnosno poboljšanja svog socijalnog statusa, prvenstveno prema ulici. Izražena je potreba isticanja pred selom. Danas je to još jedini preostali oblik međusobnog nadmetanja i samodokazivanja. Pokretačka snaga koja se okrenula u svoju suprotnost preferira potpuno beskorisna rivalstva.

Ovoj tvrdnji u prilog ide i činjenica da gospodarske zgrade, koje su dublje u dvorištu i ne vide se s ulice, premda vrlo bitne za ekonomsku egzistenciju i napredak, vrlo teško dolaze na red za bilo kakvu rekonstrukciju ili za novu gradnju. To se čini tek tada kad se bukvalno počnu rušiti.

Dvorišta su najčešće vrlo uska, međutim protežu se i do kilometar u dužinu (uključujući i vrt). Uz kuću široku deset metara nalazi se kolni ulaz (*l é s a*). Sve su kuće okrenute ulici i tvore pravilan niz. I stambeni i gospodarski objekti smješteni su u nizu na jednoj strani dvorišta dok je druga strana slobodna. Na kuću se odmah nadovezuje staja i s njom praktički čini jedan objekt, iako su najčešće građene u različito vrijeme. U staji su često i »koci« za svinje, naročito danas, budući da domaćinstva više ne uzgajaju krupnu stoku. Na staju se naslanja zahod, razne šupe i kokošinjac, a uz njih je smješteno i »gnojište«. Pri kraju dvorišta smješten je sjenik (*š t a g e l j*) i povrtnjak (*v r ć à k*). Sjenik je otvorene konstrukcije, od greda, bez zidnih oplata. Trodijelan je. U sredini je prostor za kola, a sa strane sjenici (*p a r m e*). Danas se cijeli često oblaže vodoravno položenim daskama. Slama se kao pokrov najduže zadržala baš na sjenicima. Danas je to isključivo crijep. U prazne prostore u dvorištu nalaze se »koševi« za spremanje kukuruza. Bili su pleteni u spiralnoj tehnici od pruća, dok su danas uglavnom od letava. Dvorište završava ogradom iza koje se proteže neograđeni voćnjak, a iza njega oko pola rali obradive zemlje. Sve to čini cjelinu kućišta ili *g r u n t i š ć e*.

Sva kućišta imaju ovakav ili sličan raspored, bez obzira na vrijeme nastanka.

KUĆIŠTE MJ. 1:250

KUĆA

Prve kuće bile su jednodostorne, što potvrđuje i današnji naziv za prednju (uličnu) sobu – *h i ž a*. Kao građevni materijal za osnovu su korištene hrastove grede. Zidovi su od blata i pletera, a krov je pokriven slamom.

Najstarija kuća, koju možemo neposredno promatrati (i koja nam na neki način omogućuje rekonstrukciju prethodne faze) izgrađena je 1792. g., što dokazuje datum urezan na središnjoj gredi. Kuća je troprostorna: *h i ž a, k u h i n j a, k l e t*. Ta se troprostornost zadržala i u novijim gradnjama, sve do šezdesetih godina. Odlično je sačuvana u gotovo izvornom obliku. Prvi ozbiljniji zahvat izvršen je 1967. g., kada je slamnati krov zamijenjen pokrovnim pločama – više zbog nemogućnosti popravka slame (odnosno nedostatka majstora) nego zbog potrebe za promjenom. Osnova kuće je od hrastovih greda. Sve su se održale osim onih uz zemlju koje su istrulile, pa je cijela konstrukcija djelomično podzidana ciglom. Zidovi su od pletera i blata koje se *v a p n i l o*. Podovi su i danas od nabijene zemlje i ničim nisu pokriveni. Pokrov je bio od ražene slame. Uz zabatnu stranu ka ulici i dužinom cijele kuće uz dvorišnu stranu proteže se trijema (*g a n j e k*) u koji se ulazi s ulice. Iz *g a n j k a* se ulazi u sve prostorije, ali postoji i unutrašnje komunikacije između *h i ž e* i *k u h i n j e*.

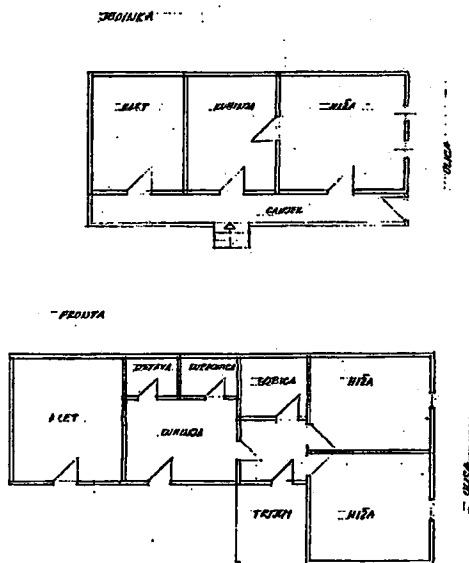
FOTO 1.

U 19. st. započinje gradnja tzv. *j e d l n k i*. Novina je isključivo u materijalu i izvedbi jer oblik i funkcija ostaju isti. Kuća je i dalje troprostorna s istim nazivima i funkcijama prostorija. Gradi se od cigle. Od cigle su i temelji i unutrašnji taraci. Zadržan je i *g à n j e k* na dužoj dvorišnoj strani, dok je dio trijema na zabatnoj strani nestao.

Usporedo s *j e d l n k a m a* niču u selu i građanske kuće, po uzoru na Koprivnicu. Grade ih imućni seljaci i isključivo su odraz iskazivanja ekonomske moći. U skladu s tim, vrlo se brzo potpuno funkcionalno prilagođavaju seoskom načinu života.

Šezdesetih godina dolazi do narušavanja tradicionalnog rasporeda prostorija. Dotrajale *j e d l n k e* počinju se rušiti i započinje gradnja tzv. *f r ó n t i*. Ruši se samo prednji dio (*h i ž a* i *k u h i n j a*), a *k l e t* se ne dira. Krovšte se okreće bočno prema ulici. *G à n j k a* nastaje a na njegovu mjestu dobiva se druga soba. Širenje objekta ne dozvoljava ni širina dvorišta, ni gospodarske zgrade iza, pa isti prostor mora zadovoljiti želju za više prostorija. Ulaz je pomaknut u dvorište, gdje se gradi trijem iz kojega se ulazi u predsoblje. Usitnjavanjem je uz dvije *h i ž e* dobivena još i jedna sobica. Već smanjena kuhinja još se više smanjuje kupaonicom. Materijali za gradnju su u skladu s vremenom: beton, cigla i crijep. Prozori su znatno širi i cijela unutrašnjost postaje svijetlija i ugodnija. Međutim, u funkcionalnom se smislu ništa bitno ne mijenja. Novodobiveni prostori koriste se malo i rijetko. Druga *h i ž a* pretvara se u dnevnu ili »primaću« sobu, koja se namješta suvremenim industrijskim namještajem. Ta se prostorija praktički nikad ne koristi. I soba i namještaj služe isključivo za iskazivanje ekonomskog prosperiteta. Ni predsoblje nema svoju funkciju jer je glavni ulaz i dalje kroz kuhinju, (Nacrt II)

Dnevni život se odvija u kuhinji koja je, iako smanjena, zadržala sve svoje osobine središnje kućne prostorije. Tu se primaju i gosti. I dalje je jedina prostorija u kući koja se grije, te je zbog toga zadržana i stara keramička peć na drva. Ognjišta se ne sjećaju ni najstariji kazivači. Klet, koja se najčešće ne ruši, odnosno ostaje stara gradnja, i dalje zadržava svoju osnovnu namjenu spremišta za alat i pribor i prostora za obavljanje nekih sitnijih gospodarskih poslova.

Nakon elektrifikacije sela, pedesetih godina, sad se u kuće intenzivno uvodi i voda. Izvor vode su i dalje bunari iz kojih se pomoću hidrofora dovodi do kuće. Koristi se u kuhinji, kupaonici i gospodarskim objektima. Zanimljivo je da, iako se ugrađuju instalacije za odvod otpalih voda, nitko ne nalazi potrebnim u kuću uvesti zahod.

U posljednjih desetak godina napuštaju se svi tradicionalni oblici gradnje. Grade se kuće videne u raznim dijelovima zemlje i, naročito, zapadne Evrope. Riječ je o katnicama s balkonima i terasama otvorenih ka ulici. Uvlače se i nekoliko metara u dvorište te se time narušava tradicionalna linija gradnje prema ulici. Materijali i funkcionalnost u svakom su slučaju na evropskoj razini. Međutim, time se nije promijenio i način života. Sav taj prostor ne ulazi u svakodnevnu funkciju i uglavnom zjapi prazan.

PERSPEKTIVE

Osnovna privredna grana i danas je poljoprivreda. Međutim, broj čisto poljoprivrednih domaćinstava sveden je na svega 10%. Riječ je uglavnom o bogatijima s puno zemlje i dobrom mehanizacijom. U ostalih 90% domaćinstava bar jedan član radi izvan poljoprivrede. To nikako ne znači da se ona zapostavlja. Suvremena mehanizacija skratila je radno vrijeme u poljoprivredi, te je bez većih problema moguće raditi oba posla, ili je pak izvršena svojevrsna podjela rada u domaćinstvu. Danas se uzgajaju pšenica i kukuruz, dok su ostale žitarice gotovo iščezle pošto je nestalo i praktične potrebe za njima. Razvojem prehrambenog kombinata »Podravke« iz Koprivnice, koja je ponudila kooperativne poslove, intenzivira se proizvodnja povrća. Uzgoj krupne stoke gubi primat u stočarstvu i sve se više domaćinstava okreće isključivo svinjogojstvu, koje ipak zahtijeva daleko manje truda i isključuje spremanje sijena. Struktura proizvodnje sve je više određena ekonomskim uvjetima, a bitna je i sve češća želja za smanjivanjem angažmana u poljoprivredi.

Domaćinstvo broji najčešće pet do šest članova. Obično su to roditelji s kojima živi jedno njihovo dijete s obitelji. Ostala djeca obavezno odlaze ženidbom ili udajom u drugo domaćinstvo, u grad, ili, ako to materijalne mogućnosti dopuštaju, grade si novu kuću ili kupuju neku drugu, gotovu.

Ovo se pravilo uvijek strogo poštovalo i bilo je jedan od preduvjeta ekonomske snage pojedinog domaćinstva. Danas se, međutim, počinje kršiti. Iznalaze se mogućnosti da više djece ostane u domaćinstvu. Prilično je često nadogradnja f r ó n t i uvjetovana baš osiguranjem prostora za više djece i njihove

obitelji. Dolazi i do interpolacije manjih stambenih objekata u sklopu dvorišta (ako je dovoljno široko), što je prije bilo nezamislivo. Ovakve interpolacije mogu i omogućuju samostalnji život mladih bračnih parova.

Krut stav o odlasku djece iz domaćinstva doživljava ovako značajnu promjenu iz više razloga. Nema više straha od usitnjavanja obiteljske zemlje. Loša opća ekonomska situacija i nemogućnost odlaska na rad u inozemstvo ne ostavlja velike mogućnosti za započinjanje samostalnog življenja. I naposljetku, veći broj djece završava srednje obrazovanje i zanate, te time prestaju biti isključivo vezani za zemlju. Mogu se, dapače, potpuno odvojiti od poljoprivredne proizvodnje.

Može se slobodno reći da nekog tipičnog tradicijskog načina života više nema. Svi oni običaji koji su povezivali selo nestali su. Jedino se održalo seosko proštenje, ali u prvom planu su gosti izvana i sve je podređeno iskazivanju gostoprimitva. Nestalo je i potrebe za međusobnim ispomaganjem. Ekonomska moć ugasila je i želju za traženjem bilo kakve pomoći. Svi sve imaju i svako domaćinstvo postaje samo sebi dovoljno. Polako se počinje mijenjati i stav o zemlji. Pod utjecajem objektivno lakše zarade u drugim djelatnostima i želje za lagodnijim životom, mladi polako okreću leđa još uvijek teškom i neizvjesnom životu u poljoprivredi.

Kuće sve više izgedom i opremom nalikuju prigradskim kućama velikih gradova, dok kućište, a i selo u cjelini, zadržava svoj tradicionalni oblik i funkciju, što odražava tendenciju da poljoprivreda ostane, ako ne glavni način, ipak vrlo bitan te ravnopravan ostalima načinima privređivanja. Vezanost za zemlju toliko je jaka da će zasigurno proći prilično vremena dok se neko domaćinstvo u cijelosti odrekne zemlje i poljoprivredne proizvodnje.

LITERATURA:

Feletar, Dragutin: *Podravina*, Biblioteka »Podravskog zbornika«, Koprivnica, 1989.

Klaić, Nada: *Koprivnica u srednjem vijeku*, Biblioteka »Podravskog zbornika«, Koprivnica, 1987.

I.F.P. *Bregi nekoć i sada*, Tisak braće Lobovec, Koprivnica, 1937.

DAS DORF BREGI (IN DER NÄHE DER STADT KOPRIVNICA)

Zusammenfassung

Das Drawe Dorf Bregi liegt in der unmittelbaren Nähe der Stadt Koprivnica, umgeben von aussergewöhnlich fruchtbarem Land. Der fruchtbare Boden bedingte eine starke Entwicklung der Landwirtschaft sowie die Orientierung der Bevölkerung auf ausschliesslich diese Art der Ertragsarbeit, und die Nähe zur Stadt verhinderte den Durchbruch von Handwerk und Dienstleistungsgewerbe.

Die andauernde Verbundenheit mit dem Boden gibt weder Raum für die Notwendigkeit die Lebensart zu ändern, noch neue Formen der Erwerbstätigkeit einzuführen. Dies hat zur Folge, dass sich die Organisation des Dorfes als Ganzes, wie auch die Organisation und Funktion von Haus und Hof, einmal angeeignet, in Hunderten von Jahren nicht wesentlich verändert hat. Der Hof behält bis heute die Verteilung der Objekte und ihre Funktion bei. Das Haus erlebt in letzter Zeit wesentliche funktionale Verbesserungen. Die Anzahl der Räume vergrössert sich, doch diese neuen Räumlichkeiten fliessen nur langsam in den alltäglichen Gebrauch ein. Im Bewusstsein der Menschen lebt die Dreiraumigkeit des Hauses weiter. Wohnraum, Küche und Kammer sind auch weiterhin die Räume, in denen sich das alltägliche Leben abspielt. In den letzten Jahren unterliegen alle Aspekte des dörflichen Lebens nicht nur immer schnelleren, sondern auch immer radikaleren Veränderungen – Formen traditioneller Lebensart verschwinden. Diese Veränderung wird sich notwendigerweise auch auf die Organisation des Dorfes auswirken müssen, aber noch eher auf die Organisation und Funktion von Haus und Hof.